

Pilieèiø dalyvavimo restitucijos procese tyrimo teorinës prielaidos ir perspektyvos

Irena Braþiùnaitë

*Kauno technologijos universitetas,
Sociologijos katedra,
K. Donelaièio g. 20, LT-44239 Kaunas,
el. paðtas irena.braziunaitë@ktu.lt*

Straipsnyje aptariama pilieèiø iniciatyvos ir dalyvavimo restitucijos procese analizës teoriniai metmenys. Tyrimo objektas – pilietinë iniciatyva ir pilietinis dalyvavimas restitucijos procese vykdant teisingumà; dalykas – gràþintinø namø savininkø ir nuomininkø iniciatyvinës, interesø grupës ir/ar socialinis judëjimas.

Remiantis pilietinës visuomenës koncepcija, bandoma aptarti pilietinës visuomenës vaidmenà restitucijos procese; pateikiamos interesø grupiø ir socialiniø judëjimø teorinës koncepcijos, per kurias bus bandoma analizuoti restitucijos proceso dalyviø veiklà: pilietinës iniciatyvos motyvai, mobilizacija, iniciatyvinës grupës, jø organizuotumo lygmuo, socialinë struktūra ir veikla bei átakos kanalai.

Raktaþodþiai: restitucija, pilietinë visuomenë, pilietinis dalyvavimas, interesø grupës, socialinis judëjimas, socialiniø judëjimø organizacijos

ÁVADAS

Transformacijos laikotarpiu Lietuvoje, keièiantis politinëms ir ekonominëms sàlygoms, pradëjo formotis nauji socialiniai reiðkiniai, àneðantys dideliø pokyèiø visuomenëje. Vienas tokiø reiðkiniø – restitucija, kurios pagrindinis uþdavinis – *socialinio teisingumo ágyvendinimas, pagrãstas nacionalizuotos nuosavybës sugràþinimu buvusiems savininkams*. Deja, teisingumo ágyvendinimas skirtingai suvokiamas skirtingose visuomenës aplinkose: instituciniame lygmenyje traktuojamas ir vykdomas vienaip, pilietiniame lygmenyje suvokiamas kitaip. Po nepriklausomybës atkûrimo Lietuvoje pradëjus atstatyti þmonio teises ir gràþinti nekilnojamàjà turtà, didelës properðos ástatymuose paaðtrino iðkilusias átampas tarp savininkø ir gyvenanèiøjø gràþintinuose namuose. Esant netobuliems ástatymams, valdþios institucijos priëmë nemaþai potvarkiø, paþeidþianèiø gràþintinø namø savininkø ir gyventojø teises. Tai sàlygojo savininkø bei nuomininkø susiprieðinimà bei ðiø abiejø grupiø konfliktiniø santykiø su valdþios institucijomis susidarymà. Tiriant gràþintinø namø savininkø, nuomininkø ir valdþios institucijø tarpusavio santykius restitucijos procese, 2000 metais Kauno mieste buvo atlikta atvejo studija (I. Braþiùnaitë. Gràþintinø namø

savininkø, nuomininkø ir valdþios institucijø santykiai: magistro tezës. KTU, 2000). Tyrimo rezultatai parodë, kad gràþintinø namø savininkø, nuomininkø ir valdymo institucijø tarpusavio santykiai pagrãsti labiau konfliktiniais nei bendradarbiavimo santykiais. Konfliktai iðkyla tiek makrolygiu – tarp konfliktuojanèiø grupiø bei valdymo institucijø, tiek mikrolygiu – tarp savininko ir vieno namo gyventojø. Konfliktinë situacija susidarë dël skubotø centriniø valdymo institucijø sprendimø bei sudëtingos ir kintanëios nuosavybës gràþinimo teisinës bazës. Ástatyminiø aktø gausa bei jø nesuderinamumas tarpusavyje leido restitucijos dalyviams interpretuoti ástatymus skirtingai ir taip suteikë erdvæ vystytis socialiniam konfliktui. Vienas konflikto sprendimo bûdø – „pilietinis ásikiðimas“, t. y. restitucijos dalyviø iniciatyva ir dalyvavimas sprendþiant iðkilusias problemas.

Problema aktuali bene visoms pokomunistinëms ðalims, perëjusioms prie rinkos ekonomikos ir dalyvaujanèioms restitucijos procese, taèiau sociologiniø tyrimø ðia tematika neaptinkama. Todël aktualu ir nauja tyrinëti pilieèiø dalyvavimà restitucijos procese tiek mikrolygyje, kaip interesø grupes ar socialinà judëjimà, tiek makrolygyje, kaip pilietinës visuomenës raidkos vienetà Lietuvoje.

PILIEIINĖS VISUOMENĖS RAIŠKA RESTITUCIJOS PROCESĖ

Pilietinė iniciatyva – vienas pilietinės visuomenės rodikliø. Kadangi pilietinės visuomenės sąvoka vartojama labai plaėiai, reikėtø išskirti pilietinės visuomenės koncepcijos *sociologinę paradigmą* (Matonytė 2003: 39), kurioje pilietinė visuomenė traktuojama per pilieėiø ir jø kolektyvø iniciatyvø, nesiejamø su pelno troškimu, prizmė: pilietinės visuomenės raidkos aktyvumà ir pasyvumà, pilieėiø dalyvavimo formas toje veikloje (pvz., lyderystė, savanoriškumas, etc.), organizuotø iniciatyvø bendradarbiavimà ir konkurencijà tarpusavyje bei su valstybe. Neretai pilietinės visuomenės sąvoka turi jos vartosenà vienijantà vertybinà norminamàjà aspektà ir yra metafora, išreiškianti geresnà, solidaresnà visuomenà, kurios bene pagrindinis bruopas – tai aktyviai, ryptingai ir kompetentingai visuomenės reikaluose dalyvaujantys eiliniai pilieėiai (Poviliūnas 2001: 43–59).

Kaip teigia M. P. Ðaulauskas, „pilietinė visuomenė – savanoriškø, nevyriausybinø ir tiesiogiai nuo valdþios nepriklausomø formalio ir neformalio pilieėiø grupio, institucijø ir (jø) asociacijø visuma bei normatyvinis tokià visumà reglamentuojanėio nuostato karkasas“ (Ðaulauskas 1998: 79). Kartais pilietinei visuomenei ávardyti vartojama dar *treėiojo sektoriaus* sąvoka, kuri kasdienėje kalboje gali reikėti ir savanoriškas draugijas, socialinius judėjimus, þiniasklaidà (Matonytė 2002: 4).

Kadangi ávairios socialinės teorijos nevienodai apibrėþia pilietinà visuomenà ir jos funkcijas, pilietinės visuomenės santykius su politine valdþia, pateikiama keletas teorinio klasifikacijø. Ðapnai išskiriamos organizacijø ir vertybiø teorijos (Matonytė 2002: 4). Analizuojant restitucijos proceso dalyviø veiklà, didþiausias dėmesys kreipiamas á *organizacijø teorijas*, kurio kontekste analizuojama restitucijos dalyviø organizacinė struktūra, jos komponentø tarpusavio santykiai, tyrinėjamos interesø grupės kaip pilietinės visuomenės vienetai. Analizei aktualu tai, kad organizacijø teorijos daþnai pabrėþia pilietinės visuomenės ir rinkos ekonomikos tiesioginà ryšà: privati nuosavybė ir jos savininkai yra svarbiausia pilietinės visuomenės sąlyga.

Restitucijos proceso dalyviø veiklà reikðminga analizuoti ir *vertybiø teorijø*, tirianėio pilietinės visuomenės kaip socialinio darinio kuriamas idėjas, nuostatas, vertybes, iniciatyvà, sąmoningumà, kontekste.

Kadangi pilietinė visuomenė „...traktuojama kaip nuolat kintantis ávairio politinio ir socialinio judėjimo bei kontrjudėjimo derinys...“ (Ðaulauskas 2000: 38), restitucijos proceso dalyviø veikla turėtø būti vertinama kaip pilietinio sąmoningumo raidka, taėiau atvejo studija parodė, kad savininkai ir nuomininkai, gindami savo teises, nesugeba efektyviai veikti,

konfliktuoja tarpusavyje dėl asmeninio interesø skirtumo. Be to, jø veiklà riboja centrinės valdymo institucijos, ignoruodamos siūlomas nuosavybės teisiø atstatymo teisiniø aktø pataisas.

INTERESØ GRUPĖS IR JØ POVEIKIO KANALAI

Vienas aktualiausiø klausimø tiriant restitucijos proceso dalyviø veiklà – kaip mobilizuojasi restitucijos proceso dalyviai, koks jø veiklos organizuotumo lygmuo, socialinė struktūra ir pan.

Kaip jau minėta, vienas svarbiausiø pilietinės visuomenės vienetø yra interesø grupės. Restitucijos proceso dalyviø veiklà būtø galima traktuoti kaip interesø grupes, „kurio nariai pripaþsta tuos paėius tikslus ir siekia daryti átakà ávairio lygmenø valdþios politikai. Jos siekia paveikti valdþios politikà, bet kitaip nei politinės partijos, nesiekia jos kontroliuoti“ (Hague et al.: 210). Remiantis Hague, Harrop ir Breslin interesø grupio klasifikacija (pateikta 1 lentelėje), pagręta bendruomeniðkumo-asociatyvumo ryðio skale, tokias interesø grupes galėtume priskirti prie ginanėiojø.

1 lentelė. **Interesø grupio klasifikacija pagal Hague, Harrop ir Breslin**

BENDRUOMENINĖS
PAPROTINĖS (customary) Giminės, kastos, etninės grupės
INSTITUCINĖS Karinės, biurokratinės, baþnytinės
GINANĖIOS Profesàjungos, bedarbio ir profesinės organizacijos
REMIANĖIOS (promotional) Ekologinės grupės, antipornografinės grupės ir kt.
ASOCIACINĖS

Ginanėios grupės daþnai dar vadinamos funkcinėmis. Jos kuriasi ir veikia tam, kad gintø joje esanėio nario materialinius interesus. Tiriamu atveju materialiniai interesai – sovietmeėiu nacionalizuotas nekilnojamas turtas. Taėiau ðiuo atveju susiduriame ne tik su materialiniais interesais, bet ir moraline bei psichologine þala. Tad norint tiksliau identifikuoti restitucijos procese veikianėias interesø grupes, reikėtø detaliau iðtirti jø veiklà pagal T. Matthews (1989) interesø grupio klasifikacijà (2 lentelė).

Ðiuo atveju reikėtø detaliau išsiaiðkinti konkreėius restitucijos procese dalyvaujanėio interesø grupio tikslus, narystà, padėtà valdþios institucijose, pelno bei ekonomines funkcijas.

Poveikio kanalai. Kad interesø grupės atliktø savo funkcijas, reikalingi kanalai, kuriais grupės nariai

2 lentelė. **Interesø grupiø klasifikacija pagal T. Matthews**

TIKSLAI	
GINANĖIOS GRUPĖS REMIANĖIOS	grupės, ginanėios interesus (pvz., profsąjungos) grupės, remianėios, reklamuojanėios tam tikrą reikšminą procesą (pvz., aplinkosaugos grupės)
PALAIKYMAS	
UÞDAROS GRUPĖS ATVIROS GRUPĖS	ribota narystė (pvz., medikø asociacijos) atvira narystė (pvz., aplinkosaugos grupės)
PADĖTIS	
VIDINĖS GRUPĖS IÞORINĖS GRUPĖS	daþniausiai remiamos valdþios ir aktyviai jos siekianėios (pvz., ūkininkø sąjunga) neremiamos valdþios ir jos nesiekianėios (branduolinio nusiginklavimo kampanija)
PELNAS	
KOLEKTYVUMAS SELEKTYVUMAS	nauda siekiama nariams ir nenariams (pvz., ðvaresnė gamta kiekvienam) nauda tik grupės nariams (maþesni mokesėiai grupės nariams)
EKONOMINĖS FUNKCIJOS	
BENDRUMAS NUSISTATYMAS	remia paslaugø ir prekio tiekijø interesus (pvz., gamintojø asociacijos) remia nuostatas ir polinkius (pvz., vartotojø asociacijos)

galėtø komunikuoti su politiniø sprendimø priėmėjais. Iðskiriami trijø rūdio kanalai (Hague et al. 215):

- tiesioginiai ryšiai su valdþia;
- netiesioginė ataka per politines partijas;
- netiesioginė ataka per vieðąją nuomoną.

Nuo grupiø prigimties priklauso, kokiais kanalais jos stengiasi paveikti politiką. Ginanėios grupės paprastai stengiasi daugiau dėmesio skirti valdþios institucijoms ir biurokratijai.

Taėiau tiriant restitucijos proceso dalyviø veiklą, teoriškai negalime grieþtai identifikuoti veikianėias grupes kaip interesø grupes, kadangi jø veikla turi ir socialinio judėjimo bruoþø. Socialiniai judėjimai nepatenka á interesø grupiø klasifikacijos, o mokslininkø teigimu, socialiniai judėjimai yra platesni ir silpniau organizuoti nei interesø grupės.

SOCIALINIAI JUDĖJIMAI IR ORGANIZACIJOS

Socialinis judėjimas yra tam tikras kolektyvinio elgesio būdas. Individas, veikdamas atskirai, gali turėti maþesnę ataką socialinei kaitai. Paprastai visuomenėje veikia masinės socialinės jėgos, tokios kaip valdymo institucijos, didelės ir atakingos organizacijos, privileijuoti poþiūriai, vertybės ir normos, kurie stabdo socialinę kaitą. Kai individai kooperuojasi su kitais individualiais, turinėiais panaðio ásitikinimø, jie veikia organizuotai ir kryptingai, taip pat turi daugiau galimybiø ágyvendinti reikðmingus pasikeitimus socialinėje tvarkoje. Dalyvaudami socialiniuose judėjimuose individai gali palauþti socialinius apribojimus, kurie veikia atskirus individus (Kammeyer et al. 1992).

Socialinio judėjimo terminas paprastai siejamas su grupėmis ir organizacijomis, esanėiomis uþ pagrindinės politinės sistemos. Mokslininkai ypaė daug dėmesio skiria *socialinio judėjimo kilmei, jø iðtakoms, rekrutavimui, organizacinei dinamikai ir judėjimo poveikiui visuomenei*.

Tarrow (1988) teigimu:

- 1) socialiniai judėjimai formuoja „griaunanėią“ veiklą, nukreiptą prieš elitą, valdþią, kitas grupes ar kultūrinės normas;
- 2) individai tai daro kolektyviai formuluodami reikalavimus oponentams, valdþiai ir elitams;
- 3) socialinio judėjimo dalyvius vienija solidarumo ir kolektyvinio identiteto jausmas;
- 4) socialiniu judėjimu daþnai virsta ilgai besitęsiantis kolektyvinis ginėas.

Sztompkos teigimu, socialiniai judėjimai apima ðitokius esminius komponentus:

- 1) þmonio, veikianėio kartu, kolektyviðkumas;
- 2) panaðio siekiø, sukelianėio pokyčius visuomenėje, sutelkimas kolektyvinei veiklai;
- 3) kolektyvas pakankamai iðsisklaidęs, turintis þemą formalios organizacijos lygá;
- 4) veikla pagrąsta pakankamai stipriu spontaniðkumu, neinstituciniais ir netradiciniais veiksmais.

Daþnai socialinius judėjimus sunku atskirti nuo interesø grupiø – asociacijø, turinėio ataką politikams juos paremiant. Ribą tarp socialinio judėjimo ir formalio organizacijø daþnai yra labai neþymi, nes pastovūs, gerai organizuoti judėjimai daþnai ágyja biurokratinio bruoþø. Socialiniai judėjimai palaiþsniui gali virsti formaliomis

organizacijomis, bet daug dažniau organizacijos išsivysto á socialinius judėjimus.

Identifikavus restitucijos dalyviø veiklã kaip socialinã judėjimã bei remiantis David Aberle, Rush ir Denisoff klasifikacijomis, jã galëtume priskirti reforminiams judėjimams, kurie yra orientuoti á apibrëptesnius objektus (grãpintinas nekilnojamas turtas), siekiantys egzistuojanëioje socialinëje tvarkoje pakeisti tiktai keletã aspektø (socialinio teisingumo atstatymas restitucijos procese). Dažniausiai jø tikslai bûna susiję su specifiniais socialinio judėjimo ar socialinës nelygybës aspektais.

Socialinës kaitos paradigmoje, atsilyvelgiant á poveikã kaitos procesams, akcentuojama, kad reforminis judėjimas siekia pertvarkyti esanëiã socialinã tvarkã, kad ji bûtø priimtinesnë, efektyvesnë ar teisingesnë daugeliui þmoniø, t. y. praplësti teises tø þmoniø, su kuriais judėjimas susijęs (tiriamø atvejø savininkø – grãpinant nekilnojamãjã turtã; nuomininkø – aprûpinant gyvenamuøju bûstu). Nauja ástatyminë bazë dažniau bûna átakingesnë negu radikaliai perkurtos valdþios struktûros (Kammeyer et al. 1992). Pasak Sztompkos, reforminiai judėjimai turi sãlyginai ribotus tikslus ir siekia pakeisti kai kuriuos visuomenës aspektus, nejudinant jos institucinës struktûros pagrindø. Dažniausiai jie siekia tik pokyëiø, ne sistemos sugriovimo (Sztompka 1994).

Socialiniø judėjimø veikla neatsiejama nuo ávairiø organizacijø ásikiðimo ir dalyvavimo. Pasak Lofland (1996), *socialiniø judėjimø organizacijos* (toliau – SJO) – tai þmoniø asociacijos, kelianëios idealistinius ir moralinius reikalavimus, kaip turëtø bûti organizuojamas þmoniø asmeninis ar grupinis gyvenimas (Lofland 1996: 3). Pagrindinis ðiø organizacijø bruoþas yra nepasitenkinimas realybe, teigiant, kad ði realybë yra nesãþininga, nepatikima, amorali, grësminga, korumpuota ar griauanti. Todël SJO dažnai bûna susiję su ginëais, iðkilusiais dël konfliktuojanëios realybės. Restitucijos procese tokio organizacijø funkcijas atlieka Lietuvos þmogaus teisiø gynimo asociacija, Politkaliniø ir tremtiniø sãjunga, Ðauliø sãjunga ir kt., aktyviai remianëios vienos ar kitos konfliktuojanëios pusës interesus.

McAdam organizacijã apibrëþia kaip privalomã sãlygã vystyti judėjimui. Ið tiesø, judėjimø organizacijos vaidina reikðmingã vaidmenã formuojantis ir persiformuojant kolektyviniams ásitikinimams, augant nepasitenkinimui kolektyvinëje veikloje ir paremiant judėjimo veiklã – tai esminiai psichologiniai dalyvavimo judëjime procesai. Be to, judėjimø organizacijos ne tik mobilizuoja iðteklius, bet ir ásitraukia á iðtekliø perskirstymã. Jos vysto strategijas, atlieka svarbø vaidmenã reguliuojant kolektyvinã veiklã ir reikðmingos kaip rëmëjos siekiant sëkmës, o tai padeda mobilizuoti dalyvius.

TEORINËS SOCIALINIØ JUDËJIMØ PERSPEKTYVOS

Donatella ir Diani (1999) akcentuoja kolektyviniø judėjimø tyrimuose iðskiriamas keturias vyraujanëias perspektyvas: *kolektyvinë elgsena, resursø mobilizacija, politiniai procesai ir naujieji socialiniai judėjimai*.

Ávairios teorinës mokyklos iðskiria bent keturias charakteristikas, susijusias su judëjimais:

1. *Neformalûs sãveikos tinklai*. Judëjimai gali bûti suvokiami kaip neformalûs sãveikos tinklai tarp daugumos individø, grupiø ir/ar organizacijø. Ðiø tinklø charakteristikos gali bûti nuo labai nedideliø ir nesusijusiø iki glaudþiai sugrupuotø. Ðie tinklai padeda cirkuliuoti esminiams ðaltiniams, reikalingiems veiklai (informacija, materialiniai iðtekliai ir kt.). Taigi tinklai yra viena mobilizacijos sãlygø, reikalingø tinkamai plëtoti specifinëms pasaulëþiûroms ir gyvenimams.

2. *Bendri ásitikinimai ir solidarumas*. Kad judëjimas bûtø reikðmingas, veikiantis kolektyvumas reikalauja priklausomybës jausmo ir bendrø ásitikinimø. Ið tiesø, socialiniai judëjimai sãlygoja ir pateikia naujas orientacijas svarstomuose klausimuose, taip pat naujas vieðas diskusijas. Simbolinio pervardijimo procesas – kas yra tikra ir kas yra galima – iðryðkëja per kolektyvinã identitetã.

3. *Kolektyvinë veikla orientuota á konfliktã*. Socialinio judëjimo veikëjai ásitraukia á politinã ir/ar kultûrinã konfliktã, kad skatintø ar oponuotø socialinius pokyëius sisteminiame ar nesisteminiame lygmenyje. Konfliktu ëia vadiname opozicinius veikëjy, siekianëiø kontroliuoti tas paëias sritis, santykius.

4. *Protesto forma*. Nors vieði protestai atlieka marginalinã vaidmenã judëjimuose, susijusiuose su asmeniniais ar kultûriniais pokyëiais, taëiau kartu tai neabejotinas skiriamasis politiniø judëjimø bruoþas. Diskutuotina, kada protestuojama nelegalia veikla, nusikalstamai ar konfrontaciniais bûdais. Pasitaiko ávairiø politinio protesto formø, ávairaus stiprumo net ir Vakarø demokratijose. Atrodo, neámanoma nusikalstamã veiklã priskirti judëjimams. Naudingiau þiûrëti á nusikalstamos veiklos svarbã ir radikaliã taktikã tarp skirtingø judëjimø tipø skirtinguose judëjimo gyvavimo tarpsniuose.

Ðie keturi elementai padeda atskirti socialinius judëjimus nuo *ávairiø kolektyvinës veiklos formø*, kurios yra struktûruotesnës ir dalyvauja partijø, interesø grupiø ir religiniø sektø formavimesi kaip pavieniai protesto atvejai ar tikslingos politinës koalicijos.

Socialiniø judëjimø ir kitø organizacijø skirtumas nėra organizacinio struktûrø ar tam tikri veiklos bruoþai. *Socialiniai judëjimai nėra organizacijos*. Tai yra sãveikos tinklai tarp skirtingø veikëjy, kurie gali bûti arba ne ásitraukë á formalias organizacijas, priklausomai nuo kintanëiø aplinkybiø. Taip pat atskira organizacija, kad ir kokio vyravimo savybiø ji turëtø, nėra judëjimas. Ðinoma, ji gali bûti judëjimo dalimi.

Santykiø identiteto tarp organizacijø ir judėjimø nestabilumas reiðkia, kad judėjimui yra tam tikras nenusistovėjæs fenomenas. Formavimosi ir konsolidacijos stadijose kolektyvinės priklausomybės jausmas yra stipresnis nei solidarumo ir lojalumo ryðys tarp individø ir tam tikrø grupiø bei asociacijø. Judėjimui iðsenka, kai organizaciniai bruoþai ima vyrauti.

Dar vienas skiriamasis bruoþas tarp neformalaus tinklo ir pavienės organizacijos – didesnė nariø laisvė judėjime. Individuø dalyvavimas yra esminis judėjimams, ir vienas veiksniø yra ásitraukimas á bendrà veiklã – nepriklausant jokiai specifinei organizacijai. Taigi judėjimo veikla susideda ið ávairiø individø veiklos, kuri sujungia ir sustiprina bendrumo ir tapatumo jausmã.

Ið tiesø, organizacijos, kurios atlieka tam tikras sąlygas (sãveika su kitais veikėjais, konfliktas, kolektyvinis tapatumas ir protesto iðtekliai), gali būti judėjimo dalimi. *Judėjimo dalyviais gali tapti ir biurokratinės interesø grupės, ir netgi politinės partijos.*

Apskritai sociologus domina du socialiniø judėjimø aspektai: socialinis judėjimas *kaip dalykas ir elgesio ypatumai* socialiniuose judėjimuose. Mokslininkai analizuoja bent dvi klasikines problemas: *kaip formuojasi kolektyviniai ásitikinimai* ir *kaip nepasitenkinimas virsta kolektyviniu veiksmu*. Abu ðie klausimai apima individualø ir kolektyvinã lygmenã, kurio dalis ir yra individualai.

Kolektyviniø ásitikinimø formavimosi ir transformavimosi būdai labai priklauso nuo individualiø ásitikinimø, lūkesiø susivienijimo: kolektyviniai ásitikinimai atsiranda ne individualiai, atskirai, bet tarpasmeninio bendravimo metu.

Dalyvavimo socialiniame judėjime dinamikã sudaro trys fazės:

- a) ásitraukimas – kaip, kada ir kodėl individai ásitraukia á socialinã judėjimã;
- b) ilgalaikis dalyvavimas – kaip ir kodėl þmonės tæsia savo veiklã socialiniuose judėjimuose;
- c) atsitraukimas – kaip, kada ir kodėl þmonės praranda tikėjimã socialiniu judėjimu.

Iðskiriami trys dalyvavimo proceso judėjime principai:

- a) kolektyviniø ásitikinimø formavimasis ir persiformavimas;
- b) peraugimas á nepasitenkinimã kolektyvine veikla;
- c) ásipareigojimø judėjime formavimasis ir iðlaikymas.

Taigi ðis reiðkinys yra kolektyviniø veiksmo pagrindø formavimasis, þingsniai ásitraukimo á judėjimã, ilgalaikio dalyvavimo ir pasitraukimo link.

Apskritai socialinės kaitos paradigmoje nusistovėjusi nuostata, kad visuomenė, kuri siekia iðnaudoti savo potencialã ir nori formuoti bei performuoti save, suteikti savo nariams daugiau privilegijø, turėtø leisti laisvai veikti socialiniams

judėjimams. Tai yra aktyvi visuomenė. Visuomenės, kurios stabdo, blokuoja ar eliminuoja judėjimus, griaua savo paèiø tobulinimãsi, augimã. Nedalyvaudamos socialiniø judėjimø sektoriuje, jos tampa pasyviomis visuomenėmis, neágaliais jos nariais, kurie neturi þanso reguliuoti savo visuomenės. Tokia visuomenė pasmerkta stagnacijai ir irimui.

Vertinant ið ðiø pozicijø, restitucijos dalyviø pilietinė iniciatyva ir pilietinis dalyvavimas – kokia tai bebūtø forma (interesø grupės ar socialinis judėjimas) – turėtø būti vertinama kaip teigiamas reiðkinys ir traktuojama kaip pozityvus pilietinės visuomenės raiðkos bruoþas. Be to, socialiniø judėjimø teorinis modelis puikiai tinka gilesnei restitucijos proceso dalyviø veiklos analizei, kuri padėtø formuoti empirinio tyrimo metodologijã.

IÐVADOS

Tiriant Lietuvos pilieèiø iniciatyvã ir dalyvavimã restitucijos procese, svarbu tai ávertinti pilietinės visuomenės kontekste, nes jø aktyvus dalyvavimas pilietinėje veikloje vertinamas kaip pilietinio sãmoningumo raiðka. Adaptuojant organizacijø teorijas, ðã sãmoningumã galime ávertinti struktūriniam lygmenyje; vertybiø teorijø kontekste galima analizuoti restitucijos proceso dalyviø nuostatas, iniciatyvã, sãmoningumã ir pan. Nagrinėjant problemã, svarbūs struktūrinio lygmens komponentai: restitucijos proceso dalyviø iniciatyvã galime vertinti kaip interesø grupiø veiklã, nukreiptã á ávairiø lygmenø valdþios politikã restituciniiais klausimais. Ði veikla gali būti traktuojama ir kaip socialinis judėjimas, apimantis ne tik interesø grupes, bet ir ávairias remianėias organizacijas, asociacijas, atskirus pilietinius vienetus, suinteresuotus judėjimo veikla.

Gauta 2005 03 09

Literatūra

1. Della Porta, D. and Diani, M. 1999. *Social movements. An introduction*. Blackwell.
2. Hague, R.; Harrop, M. and Breslin, Sh. *Civil society and the State. New European Perspectives*. London: Verso. Chp. 9.
3. Hanspeter Kriesei (et al.) 1995. *New social movements in Western Europe. A comparative Analysis*. University of Minnesota Press.
4. Kammeyer, G.; Kenneth, C. W. 1992. *Sociology, experiencing changing societies / Kenneth, C. W.; Kammeyer, G. Ritzer, Norman R. Yetman. 5th ed., economy version*.
5. Lofland, J. 1996. *Social movement organizations. Guide to research on insurgent realities*. New York: Aldine de Gruyter.

6. Matonytė, I. 2003. „Pilielinės visuomenės tyrimo teorinės perspektyvos“, *Viešoji politika ir administravimas* 5.
7. Matonytė, I. 2002. „Pmogaus socialinė raida ir pilielinė visuomenė“, *Viešosios politikos studijos*. Kaunas: Knygiai, Nr. 1–2.
8. Matthews, T. 1989. *Interest Groups in Politics in Australia*, ed. R. Smith and L. Watson. Sydney: Allen and Unwin.
9. Poviliūnas, A. 2001. Pilielinė visuomenė, *Pmogaus socialinė raida*. Vilnius: Homo liber.
10. Sztompka, P. 1994. *The sociology of social change*. Great Britain by Hartnolls Ltd., Bodmin, Cornwall.
11. Seligman, A. B. 2004. *Pilielinės visuomenės idėja*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
12. Đaulauskas, M. P. 1998. Postkomunistinės revoliucijos þelmenys: á postmodernià Lietuvà, *Sociologija: mintis ir veiksma* Nr. 2. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
13. Đaulauskas, M. P. 2000. Socialinė atskirtis ir pilielinė visuomenė, *Socialiniai pokyčiai: Lietuva, 1990/1998*. Vilnius: Garmelis.
14. Tarrow, S. 1988. „National politics and collective action: theory and research in Western Europe and the United States“, *Annual Review of sociology* 14: 421–440.

Irena Braþiūnaitė

THEORETICAL PRESUMPTIONS AND PERSPECTIVES IN RESEARCH OF CIVIC INVOLVEMENT IN RESTITUTION PROCESS

Summary

The subject of the article is civic initiative and involvement in restitution process in pursuance of social justice in Lithuania. The article introduces theoretical concepts of civic society, interest groups and social movements in the view of restitution process: the motives of civic initiative and mobilisation, the level of organisation, social structure and the ways of influence.

Key words: restitution, civic society, civic involvement, interest groups, social movement, social movement organizations